

The author examines methods of information protection and systematizes them, as well as means of maintenance of informational security, in particular measures aimed at prevention of threats to the informational security, their identification, localization and elimination. The author emphasizes that the system of information security tends to be more complex. It is highlighted that foreign and domestic scientific thought provides that today the comprehensive knowledge of the essence of various methods of maintaining the security of information and the sphere of its circulation is required.

The author considers that the methods of informational security may be defined as procedures of formation and maintenance of clearly functioning general comprehensive system of informational security and its components, which are aimed at prevention, elimination (neutralization) and weakening of threats to information.

The general (universal) methods of information protection are analyzed, in particular: the method of regulation of information protection processes, the method of hiding the information and the processes of circulation of data, which require protection, the method of disintegration of information and the processes of its circulation, the method of disinformation, the method of systematic record of information with restricted access and its automatic processing, the method of increasing the efficiency of human factor in information protection, the method of creation of physical and technical barriers to prevent the perpetrator to access the information under protection, the method of collegiality aimed at control of maintaining the secrecy, etc.

The author concludes that application of methods of information protection is always caused by such reasons: the importance of information and its carriers (the level of secrecy and confidentiality), real and potential threats to specific information with restricted access, the location of secrecy objects, office premises, technical means of information processing and workplaces of employees whose activity is related to state secrets and other information with restricted access. Thus abovementioned methods are applied to create and maintain the proper functioning of information protection system directly at the governmental bodies, enterprises and organizations, where the state secret or other information with restricted access is being created (developed), used, transmitted and in any other way circulated.

Keywords: *information security, methods, information protection, state secret, information with restricted access, national security, information.*

УДК [343.37:665.71](477)

І. А. ПЕТРОВА,

доктор юридичних наук, доцент,

начальник кафедри інформаційної та економічної безпеки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ПРАВООХОРОНЦЯМИ ЗЛОВЖИВАНЬ ПРИ ОБІГУ НАФТОПРОДУКТІВ

Розглянуто питання викриття працівниками правоохоронних органів основних джерел створення надлишків нафтопродуктів та шляхи їх фальсифікації з метою обману споживачів і отримання незаконних прибутків. Розроблено рекомендації щодо встановлення жорсткого контролю за кількісним та якісним складом нафтопродуктів на нафтобазах, складах, автозаправних станціях під час їх прийому, зберігання та реалізації.

Ключові слова: *нафтопродукти, фальсифікація, пересортиця, невраховані надлишки, нафтобази, автозаправні станції.*

В умовах сьогодення ефективна боротьба з економічними злочинами стає запорукою економічної безпеки держави. Не останнє місце у такій боротьбі займає виявлення фальсифікованої продукції, яка створюється для отримання незаконних прибутків і у великій кількості постачається на український ринок. Одним із

різновидів продукції підвищеного попиту є нафтопродукти, які також часто фальсифікують, щоб отримати незаконні доходи у процесі їхнього обігу. Така ситуація притаманна не тільки представникам великого бізнесу, є бажання отримувати доходи без сплати податків у середнього і малого бізнесу, який сам може і

не виробляти нафтопродукти, але бере участь у їхньому товарообігу. Подібні правопорушення у сфері постійної уваги не тільки правоохоронних органів, але і державних органів контролю. Результати їхньої діяльності підтверджують наявність високого рівня злочинності у сфері господарської діяльності щодо виготовлення та обігу нафтопродуктів не залежно від форм власності, що підтверджує актуальність необхідності вдосконалення методів боротьби у цьому напрямку для забезпечення економічної безпеки держави.

Виробництво нафтопродуктів входить у паливно-енергетичний комплекс нашої держави, в якому чітко простежується тенденція до подорожчання його продукції. Внаслідок різних об'єктивних і суб'єктивних причин ціна за 1 барель нафти піднялася до 99–106 \$ і призвела до загострення ситуації з енергоресурсами, у тому числі і в Україні. Зменшити негативні наслідки може нова паливно-енергетична політика України, що буде побудована на використанні енергоносіїв раціональним способом із найбільшим економічним ефектом. Такий підхід можливий за умови вилучення з ринку фальсифікованих нафтопродуктів та забезпечення їхнього товарообігу у правовому полі.

Оскільки фальсифікація нафтопродуктів призводить не тільки до незаконного збагачення суб'єктів господарювання, але може нанести шкоду здоров'ю споживача, у правовому полі висунуто низку бар'єрів для реалізації такої діяльності [1–4]. Ефективно і компетентно знищувати злочинність пов'язану із незаконним обігом нафтопродуктів допоможе правоохоронцям знання причин і умов за яких створюються не враховані лишки та фальсифікуються нафтопродукти.

Аналіз злочинних проявів у сфері оподаткування свідчить про те, що значні обсяги «тіньових» оборотів на сьогодні продовжують знаходитись у такій могутній сфері економіки, як постачання і реалізація нафтопродуктів. З огляду на це, податковою службою України постійно проводиться аналіз причин і умов, що сприяють правопорушенням під час видобутку, транспортування, зберігання та реалізації нафти і нафтопродуктів.

Найважливішу правоохоронну функцію – протистояння кримінальному «бізнесу» і розкраданню державного бюджету в межах своєї компетенції виконують органи внутрішніх справ України. Для Департаменту Державної служби боротьби з економічною злочинністю захист економічних інтересів держави та

законних власників бізнесу є основною функцією, на нього покладаються задачі виявлення і припинення різного роду економічних злочинів. Внаслідок вирішення поставлених задач щодо правопорушень під час видобутку, транспортування, зберігання та реалізації нафти і нафтопродуктів необхідно звернути увагу на те, що існує група обставин, які сприяють реалізації такої злочинної діяльності, а саме:

- нормативні акти, що регламентують порядок обігу нафтопродуктів, у тому числі їх реалізацію, постійно вдосконалюються, але суб'єкти господарювання ними нехтують;
- система забезпечення нафтопродуктами транспортних засобів, що діє сьогодні, є застарілою і не відповідає вимогам сучасності;
- контрольно-бухгалтерські та ревізійні перевірки здійснюються із численними порушеннями;
- сфера обігу нафтопродуктів має незадовільне технічне забезпечення (це стосується у першу чергу автозаправних станцій – стаціонарних, пересувних та контейнерних).

Аналіз розкриття подібних злочинів приводить до висновку, що робота практичними підрозділами ДДСБЕЗ має бути активнішою, не звертаючи увагу на те, що їх суб'єктами часто є посадові особи державних структур і органів влади, які прагнуть отримувати значні фінансові надходження.

Метою статті є аналіз джерел правопорушень та розробка рекомендацій щодо установаження жорсткого нагляду (контролю) за кількісним і якісним станом нафтопродуктів на нафтобазах, складах і автозаправних станціях під час їх прийому, зберігання та реалізації.

Основними споживачами світлих і темних нафтопродуктів в Україні є Київська, Одеська, Херсонська, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька області, де в середньому щомісяця їх використовується до 120...150 тис. тонн. Серед галузей національної економіки основну частину продуктів переробки нафти споживають агропромисловий комплекс, підприємства електроенергетики, автотранспортні підприємства і приватні автомобілі (до 30 % загального використання світлих нафтопродуктів залишається в реалізації через роздрібну торгівлю, інакше кажучи, автозаправні станції і блокпункти) [5–8]. Як свідчить практика, більше третини таких суб'єктів господарювання торгують із порушеннями діючого законодавства.

Серед причин такого стану знаходяться загострення соціально-економічної ситуації і поява додаткових умов негативного впливу на

економічну безпеку держави, що, у свою чергу, обумовили подальший розвиток і ускладнення криміногенної обстановки в економіці України. Підсилюючи негативний тиск на суспільство, ділки «тіньової» економіки гальмують розвиток виробництва, відволікають інвестиційні і валютні засоби, стимулюють інфляційні процеси, позбавляють держбюджет значної частини прибутку. Загострюючи в такий спосіб всі наявні економічні проблеми, вони переводять їх у могутній фактор протидії на шляху перетворень, які відбуваються останнім часом.

Відсутність чітких нормативно-правових актів, спрямованих на захист вітчизняного виробника й антидемпінгового законодавства, недостатній рівень погодженості дій законодавчих, митних і правоохоронних органів призвів до того, що в Україну масово завозиться велика кількість товарів, значна частина яких надходить контрабандним шляхом без сплати в держбюджет відповідних платежів і податків. З метою подолання криміногенних факторів, що сприяють «тінізації» економіки, визначаються сфери підприємницької діяльності й об'єктів, які найбільше уражені порушеннями податкового законодавства. Правоохоронними органами на основі аналізу фактів відхилення від оподаткування у сфері імпорту нафтопродуктів та їхньої реалізації проводяться заходи попереджувального характеру, внаслідок введення яких розкрито ряд типових схем відхилення від оподаткування, що «ділки» нафтобізнесу почали вводити практично у всіх регіонах України. Водночас проведена робота щодо запобігання порушень законодавства суб'єктами господарювання під час виготовлення, транспортування, зберігання і реалізації нафтопродуктів не зупинила процес їхньої подальшої криміналізації [1; 2; 9].

Насамперед це обумовлено тим, що на сьогодні операції з видобутку і переробки нафти, постачання і реалізації нафтопродуктів залишаються одним із найбільш прибуткових видів господарської діяльності і продовжують привертати увагу різних злочинних угруповань. Основною їх метою є ускладнення відстеження правоохоронними органами України товарних і грошових потоків і ухилення від сплати податків. «Тіньові» комерційні структури постійно вишукують нові шляхи незаконного одержання прибутків, використовуючи при цьому недосконалість чинного законодавства. Тому ця сфера у порівнянні з іншими найбільш піддається кримінальним процесам.

Щоб надійно перекрити канали розкрадання нафтопродуктів, упевнено орієнтуватись в оперативній обстановці, правоохоронці повинні бути знайомі з прийомами, до яких вдаються зловмисники для досягнень своїх злочинних цілей. Найбільш характерним для дій розкрадачів є створення неврахованих надлишків. Вони можуть створюватися на нафтобазах та автозаправних станціях, в автогосподарствах тощо. При цьому злочинці роблять приписки, створюють пересортицю нафтопродуктів, фальсифікують продукцію і документи, заплутують облік і звітність. Подібні явища пишно процвітають на автозаправних станціях і автопідприємствах. Зокрема, найбільш розповсюдженими шляхами створення неврахованих надлишків на автопідприємствах є:

- внесення диспетчером у заправні відомості даних убік збільшення фактично виданого нафтопродукту водіям;
- приписка пробігу й обсягу перевезень у шляхових листах водіїв і звітних документах;
- списання диспетчерами або механіками автопідприємств бензину на непрацюючий транспорт;
- передача єдиних талонів на бензин операторам автозаправних станцій для покриття нестачі нафтопродуктів у разі незаконної відпустки за готівку.

На нафтобазах злочинці найчастіше створюють надлишки за рахунок використання приймання і штучного завищення питомої ваги нафтопродуктів. Безпосередньо на нафтобазах і автозаправних станціях правоохоронцями найчастіше фіксуються такі випадки створення неврахованих надлишків:

1. Використовуються температурні перепади, коли штучно збільшується вага нафтопродукту.
2. Порушується порядок рівнобіжного обліку нафтопродуктів у кілограмах і літрах.
3. Не оприбутковуються надлишки нафтопродуктів, що утворилися внаслідок завищення норм природного збитку.
4. Створюється пересортиця за рахунок змішування високооктанових і низькооктанових нафтопродуктів із наступною реалізацією «суміші» за ціною високооктанових.
5. Регулюються дозувачі пристрої на недолів нафтопродуктів споживачам.

Реалізація надлишків нафтопродуктів може здійснюватись зі зміною показників лічильників бензоколонки убік зменшення. Відповідно до «Правил роздрібної торгівлі нафтопродуктами» на кожній автозаправній станції має

вестися облікова і технічна документація, і правоохоронці зобов'язані в ній розбиратися. Ці «Правила» регламентують також і те, що партії нафтопродуктів, що надходять, повинні записуватися у «книгу руху нафтопродуктів». На підставі цих записів по завершенні зміни складається змінний звіт. Цими документами визначений чіткий порядок залишкового прийому-здачі змін, прийому нафтопродуктів, технічної експлуатації механізмів, відпустки нафтопродуктів споживачам, ведення облікової документації [9]. Здійснюючи прийом змін, старший заправник повинен:

- метроштоком визначити фактичну наявність нафтопродукту в резервуарах;
- перевірити пломби ємностей і паливороздавальних стовпчиків;
- установити наявність води в ємностях відповідно до вимог інструкції з перевірки колонок;
- визначити правильність функціонування колонок і показань лічильників.

У разі виявлення роботи колонки з похибкою 0,5 % експлуатацію колонки необхідно припинити та викликати механіка для ремонту [10]. Необхідно зважати на те, що несумлінні працівники самі створюють умови для здійснення правопорушень. Так, на нафтобазах нараховують природний збиток на порожні резервуари; на автозаправних станціях – лічильно-дозуючі пристрої колонок встановлюють на недолив. Водії цистерн приварюють під резервуар додаткові ємності або встановлюють паливні баки для вивозу неврахованого нафтопродукту з нафтобази. Канали розкрадань можна виявити у всіх ланках ланцюжка: від нафтобази до розгалуженої мережі автозаправних станцій та спеціалізованих магазинів.

Розкрадачі, які діють у системі обігу нафтопродуктів, широко використовують ті обставини, що під час транспортування, приймання, зберігання та реалізації нафтопродуктів кількісний облік здійснюється у різних ємностях (танкерах, автоцистернах, резервуарах різних типів тощо), і тому використовуються різні методи вимірювання продукту (пропуск через лічильник, калібровані таблиці й т. ін.). Крім того, використовується і різниця у методах обліку нафтопродуктів. Наприклад, на автозаправних станціях і в роздрібній реалізації – у літрах; під час виміру малих ємностей їх зважують – вимір у кг; якщо обсяги нафтопродуктів значні – облік ведеться в одиницях ваги за обсягом із урахуванням щільності продукту за фактичної температури [7–9]. Основний

прийом на нафтобазах – обман постачальників і споживачів.

Створенню неврахованих надлишків сприяють і діючі допуски в нормативних документах. Так, під час виміру обсягу вертикального резервуара стандарт допускає похибку 0,2 % [8; 10]. Це означає, що на 1000-кубовий резервуар відхилення складуть 200 л, причому чим вищий обсяг товарообігу, тим більше створюється неврахованих надлишків. У свою чергу, штучне збільшення щільності веде до завищення обсягу і ваги. Поряд із цим, після наповнення цистерни нафтопродуктами, у документи вписується кількість не фактично відвантаженого нафтопродукту з урахуванням його температури і щільності, а кількість, виходячи з місткості ємності, що заливається. Причому документи оформлюються оператором для завантаження нафтопродукту в автоцистерни, без урахування здатності нафтопродукту розширюватися за підвищених температур, і у матеріально-відповідальній особи залишаються надлишки.

Визначаючи природний збиток під час зберігання нафтопродуктів, розрахунки роблять, не враховуючи коливання температури, протягом місяця (вибирається найбільш висока). Це дає можливість створити надлишки нафтопродуктів, оскільки внаслідок температурних коливань зберігаються або випаровуються значні частини нафтопродукту залежно від площі і часових проміжків між вимірами [8; 10].

Сприятливий ґрунт для розкрадань створюють недоліки у забезпеченні метрологічного контролю. Нерідкі випадки, коли атестовані як державні інспектори-поверітелі, співробітники метрологічної служби за хабарі допускають до експлуатації устаткування і засоби вимірювання без перевірки і таких, що не відповідають вимогам нормативних документів. Через потурання бухгалтерських контрольно-ревізійних і юридичних служб запускається первинний облік, послаблюється контроль за роботою нафтобаз, автозаправних станцій та мережі спеціалізованих магазинів.

Перераховані способи створення неврахованих надлишків і розкрадань нафтопродуктів не є вичерпними. У кожному конкретному випадку із усіх, до яких удаються злочинці, ситуації можуть видозмінюватися, поповнюватися новими, сполучатись між собою з метою приховання своїх злочинних дій.

Забезпечення потреб автотранспорту нафтопродуктами сьогодні здійснюється і через роздрібну торгівлю, яка включає мережу

автозаправних станцій, спеціалізовані магазини, кіоски, палатки, а також через спеціалізовані авторозвозки системи споживчої кооперації. Серйозним порушенням є продаж нафтопродуктів безпосередньо з автоцистерн, а також приватними особами у каністрах і іншій споживчій тарі.

Правоохоронцям практичних підрозділів необхідно знати, що виявлення зловживань потрібне не тільки під час виробництва і реалізації нафтопродуктів, але і під час приймання та зберігання їх на нафтобазах. Для результативної роботи у цьому напрямку є потреба у систематизації методів здійснення подібних

злочинів, способів їхнього приховування та розробки загального алгоритму розслідування.

Таким чином, для надійного перекриття каналів розкрадання нафтопродуктів, упевненої орієнтації в оперативній обстановці, правоохоронці повинні бути знайомі з прийомами, які використовують зловмисники для досягнень своїх злочинних цілей. При цьому злочинці роблять приписки, створюють пересортицю нафтопродуктів, фальсифікують продукцію і документи, заплутують облік і звітність. Подібні злочинні дії можуть здійснюватись на всьому шляху нафтопродуктів від виробника до споживача.

Список використаних джерел

1. Про захист від недобросовісної конкуренції : закон України від 07.06.1996 № 237/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – Ст. 164.
2. Про захист прав споживачів : закон України від 12.05.1991 № 1023-ХІІ // Вісник Верховної Ради Української РСР. – 1991. – № 30. – Ст. 379.
3. Про стандартизацію і сертифікацію : декрет Кабінету Міністрів України № 46-93 від 10 трав. 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 27. – Ст. 289.
4. Про загальну безпечність нехарчової продукції : закон України від 2.12.2010 № 2736-VI // Збірник нормативно-правових документів з технічного регулювання. Ч. 1 : Стандартизація, сертифікація. – Харків : ДП «Харківстандартметрологія», 2011. – С. 88–97.
5. Емельянов В. Е. Бензины с улучшенными экологическими свойствами / В. Е. Емельянов, А. М. Данилов // Автомобильная промышленность. – 1996. – № 12. – С. 33–34.
6. Колосюк Д. С. Автотракторные топлива и смазочные материалы / Д. С. Колосюк, А. В. Кузнецов. – Киев : «Вища школа», 1987.
7. Кушниренко К. Ф. Краткий справочник по горючему. – 4-е изд., перераб. и доп. / К. Ф. Кушниренко. – М. : Воениздат, 1989. – 303 с.
8. Справочное пособие. Краткая характеристика нефти и нефтепродуктов. – Кременчуг : ЗАО «ТД» «Укртатнафта», 1999. – 301 с.
9. Карпенко В. А. Правила торговли. Оптовая и розничная торговля : сб. нормат. док. (с изм. и доп.) / В. А. Карпенко. – Харьков : ООО «Конус», 2013. – С. 116 – 124.
10. Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності : закон України від 01.12.2005 № 3164-IV // Збірник нормативно-правових документів з технічного регулювання. Ч. 1 : Стандартизація, сертифікація. – Харків : ДП «Харківстандартметрологія», 2011. – С. 5–29.

Надійшла до редколегії 23.04.2014

ПЕТРОВА И. А. ОСОБЕННОСТИ ВЫЯВЛЕНИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЯМИ ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЙ ПРИ ОБОРОТЕ НЕФТЕПРОДУКТОВ

Рассмотрен вопрос выявления работниками правоохранительных органов основных источников создания излишков нефтепродуктов и пути их фальсификации с целью обмана потребителей и получения незаконных прибылей. Разработаны рекомендации по установлению жесткого контроля за количественным и качественным составом нефтепродуктов на нефтебазах, складах, автозаправочных станциях при их приеме, хранении и реализации.

Ключевые слова: *нефтепродукты, фальсификация, пересортица, неучтенные излишки, нефтебазы, автозаправочные станции.*

PETROVA I. A. FEATURES OF DETECTING THE ABUSE IN OIL CIRCULATION BY LAW ENFORCEMENT OFFICERS

The most important law enforcement function is opposition to the criminal «business» and the theft of state budget. And this function is realized within its competence by internal affairs agencies of Ukraine, which tasks are to detect and prevent various economic crimes. That's why analysis of the sources of offences and elaboration of recommendations for establishing strict supervision (control) for the quantitative and qualitative state of oil at oil bases, warehouses and gas stations while its reception, storage and sale is very relevant issue. Analysis of crime solving by the internal affairs agencies of Ukraine makes possible to set the most significant conditions contributing to the thieves to carry out their criminal intentions. Such conditions include:

- shortcomings in the current system providing vehicles with oil products;
- failure to comply with existing normative acts regulating the sale of oil products;
- shortcomings in conducting financial control and auditing activities;
- poor technical capacity in the sphere of oil products supply.

Law enforcement officers should be familiar with the techniques, which apply criminals to achieve their criminal goals, in order to safely cut channels of oil steal, confidentially be familiar with the operative situation. Creation of unrecorded overages is the most characteristic actions of thieves. They can be created at oil bases, gas stations and transport companies. In this case, criminals make frauds, create oil re-grading, falsify products and documents and confuse accounting and reporting. Such phenomena thrive to a great extent at gas stations and transport companies. In particular, the most common ways of creating unrecorded overages at transport companies are:

- introduction of data by the manager at filling information upwards actually issued oil products to drivers;
- fraud in milage and traffic volume in waybills of drivers and reporting documents;
- gasoline's write-off to idle transport by managers or mechanics of transport companies;
- transfer of petrol coupons by gas stations' operator in order to cover the shortage of oil products illegally sold with cash.

Stated methods of creating unrecorded overages and oil theft are not exhaustive. Every single case of all committed by criminals situations may evolve, may be updated with new, others; communicate with each other aiming to hide their criminal actions.

Keywords: oil, falsification, re-grading, unrecorded overages, oil bases, gas stations.

УДК 343.137

В. В. РОМАНЮК,

викладач

*кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ МЕТИ І ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК ЗАСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ ЙОГО ОХОРОННОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

Визначено мету та завдання кримінального провадження щодо неповнолітніх, які забезпечують відображення його виховної спрямованості та охоронного типу, запропоновано їх формулювання у нормативному вигляді. Зазначено необхідність їх більш детальної нормативної регламентації, що відповідає міжнародним стандартам прав дитини.

Ключові слова: кримінальне провадження, міжнародні стандарти, права дитини (неповнолітнього).

Із набуттям чинності нового КПК України перед кримінальною процесуальною наукою постало завдання стосовно опрацювання нової теоретичної бази відповідної галузі права та практичних рекомендацій для слідчих, прокурорів та суддів з реалізації його положень. Це стосується і кримінального провадження щодо неповнолітніх, правова регламентація якого зазнала істотного оновлення.

Актуальність подальшого дослідження питань кримінального судочинства щодо неповнолітніх обумовлена потребою у належній імплементації у вітчизняне законодавство положень Конвенції ООН про права дитини та інших міжнародно-правових актів у цій сфері, що є умовою виконання взятих Україною

обов'язків. Зокрема, це пов'язано з реалізацією Закону України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» в частині створення системи ювенальної юстиції з метою поліпшення національного законодавства у сфері захисту прав дітей. Тому виявлення основних рис та особливостей кримінального провадження щодо неповнолітніх, опрацювання пропозиції до закону є актуальним завданням щодо забезпечення реалізації як Національного плану, так і посилення захисту прав цих осіб у кримінальному судочинстві.

Питанням особливостей кримінального судочинства щодо неповнолітніх присвятили свої